

Augsti godājamais Cilvēktiesību komitejas vadītāj, komitejas locekļi

Vispirms es vēlos pateikties par iespēju paust savu viedokli saistībā ar Latvijas valdības kārtējo ziņojumu par Pakta izpildi.

Savā runā es vēlos vērst komitejas locekļu uzmanību uz pieciem problēmjautājumiem:

- 1. Nepilsoņu statuss;**
- 2. Cilvēktiesību ierobežojumi psihiatriskajās slimnīcās un Valsts sociālās aprūpes centros;**
- 3. Apstākļi brīvības atņemšanas iestādēs;**
- 4. Tiesības uz taisnīgu tiesu;**
- 5. Mazākumtautību tiesības uz izglītību.**

- **Nepilsoņu statuss**

Vispirms vēlos uzsvērt, ka bijušo PSRS pilsoņu statusa apzīmēšanai ir lietojams precīzs nosaukums - bijušie PSRS pilsoņi bez Latvijas Republikas vai citas valsts pilsonības, nevis līdz šim plaši lietotais termins „nepilsoņi”, kas ir radījis lielu neizpratni starptautiskajās institūcijās, par šīs personu grupas statusu un tiesību apjomu. Šī personu grupa, kas pazaudējusi PSRS pilsonību šīs valsts sabrukuma rezultātā un nav pieņēmusi citas valsts pilsonību, Latvijā nav pielīdzināti vispārējam ārzemnieka (*alien*) statusam - nedz ārvalstnieka (*foreign national*), nedz bezvalstnieka (*stateless person*) statusam”¹.

Bijušie PSRS pilsoņi bez Latvijas Republikas vai citas valsts pilsonības Latvijā Republikā bauda plašas konstitūcijā un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos garantētās pilsoniskās un sociālekonomiskās

---

¹ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā Sļivenko pret Latviju (Nr. 48321/99)

tiesības. Pamatā ir tikai divi izņēmumi, kas attiecas uz tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos ar valsts varu un tiesu varu saistītās profesijās un nav piešķirtas tiesības vēlēties un tikt ievēlētiem pašvaldību un parlamenta vēlēšanās.

Tomēr vēlos norādīt, ka nepilsoņa statuss tika radīts kā pagaidu statuss. Lai gan nepilsoņu skaits kopš valsts neatkarības atjaunošanas ir samazinājies vairāk nekā par pusi, Tiesībsargs ar bažām vēro naturalizācijas tempu samazinājumu pēdējos gados. Manā ieskatā valdība nav darījusi visu nepieciešamo, lai mazinātu bijušo PSRS pilsoņu bez Latvijas citas valsts pilsonības skaitu Latvijā², piemēram, veicot izglītojošus pasākumus, lai uzlabotu personu informētību par Latvijas pilsonības iegūšanu un naturalizācijas procesu, kā arī nodrošinātu finansējumu valsts valodas apmācībai pilsonības pretendentiem.

Naturalizācijas tempu samazinājums diemžēl skaidrojams arī ar atsevišķu nevalstisko organizāciju mērķtiecīgu darbību, šķeļot sabiedrību, kā arī apzināti izplatot nepatiesu informāciju par automātisku pilsonības piešķiršanu politiskās varas maiņas rezultātā.

- **Cilvēktiesību ierobežojumi psihiatriskajās slimnīcās un Valsts sociālās aprūpes centros**

Latvijā jau ilgstoši viena no problēmām garīgās veselības jomā ir nesakārtotā normatīvā bāze, uz ko Tiesībsarga birojs ir norādījis jau kopš savas izveidošanas. Psihoneiroloģiskajās slimnīcās, kur notiek piespiedu ārstēšana, tiek pielietoti vairāki ierobežošanas līdzekļi, tai skaitā tādi ierobežošanas līdzekļi kā fiksācija pie gultas un arī ierobežotas personu tiesības uz privāto dzīvi, tomēr normatīvais regulējums praktiski

---

²Uz 2013.gada 1.jūliju 290 510 Latvijas Republikā dzīvojošām personām ir nepilsoņa statuss. PMLP dati http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/documents/statistika/IRD_01_07_2013/ISVG_Latvija_pec_DZGada_VPD.pdf

neeksistē. Būtiskus cilvēktiesību ierobežojumus nosaka ar iestādes iekšējās kārtības noteikumiem, kas ir klajā pretrunā ar cilvēktiesību standartiem.

2013.gada februārī Saeimai un Labklājības ministrijai Tiesībsarga birojs nosūtīja ziņojumu³ par sistēmiskiem trūkumiem valsts sociālās aprūpes centros pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem (VSAC), kurā ietverti secinājumi par vairāku gadu garumā konstatēto, kā arī ieteikumi trūkumu novēršanai.

Būtiskā kā problēma ir sabiedrībā balstītu jeb alternatīvo sociālās aprūpes pakalpojumu trūkums – personas ar garīga rakstura traucējumiem daudzos gadījumos ir spiestas izvēlēties dzīvesvietu VSAC, jo nav citas alternatīvas iespējas. Attiecībā uz apstākļiem, kādos atrodas VSAC iemītnieki, tika sniegtas virkne rekomendāciju, piemēram, par piemērotu aktivitāšu nodrošināšanu klientiem, atbilstoša izmēra dzīvojamās platības nodrošināšanu, par izolācijas telpu atbilstību prasībām, u.c.

Ziņojumā norādījām arī uz problēmām saistībā ar nepamatotu centru klientu brīvības ierobežošanu un veselības aprūpes pieejamību. Satraukumu rada fakts, ka pašreiz centru klienti daudzos gadījumos uzvedības kontroles nolūkā saņem lielas zāļu devas un tiek izolēti tikai tāpēc, ka trūkst mērķtiecīgu nodarbību un pilnvērtīga rehabilitācijas procesa.

- **Brīvības atņemšanas iestādes**

Ik gadu Tiesībsarga birojā tiek saņemts liels ieslodzīto personu iesniegumu skaits par dažādiem ar soda izpildi saistītiem jautājumiem.

---

³ Latvijas Republikas tiesībsarga ziņojums par Valsts sociālās aprūpes centriem pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/zinojums_par_vsac_-_kopsavilkums_gala.pdf

Laika posmā no 2009.gada līdz 2013.gadam ieskaitot, atbildīgajām iestādēm par uzturēšanās apstākļiem vien ir sniegtas apmēram 90 rekomendācijas. Vairākkārt esmu uzsvēris, ka Pilsonisko un politisko tiesību ievērošana un aizsardzība nav valsts izvēle, un tā arī nav atkarīga no valsts resursiem, jo īpaši pienācīgu apstākļu nodrošināšanai slēgta tipa iestādēs. Tomēr jāatzīmē, ka cietumu sistēmas sakārtošana Latvijā vairums valdību neuzskatīja par augstas prioritātes uzdevumu, tādejādi sistēmiski uzlabojumi noris gausi.

Tiesībsarga birojs ļoti lielu uzmanību šajos gados ir veltījis situācijas izpētei un rekomendāciju sniegšanai ieslodzīto vardarbības izskaušanai, pārmērīgai speclīdzekļu piemērošanai, ieslodzījuma vietās esošai ieslodzīto hierarhijai un esošā mehānisma neefektivitātei, izskatot sūdzības par vardarbības gadījumiem.

2013.gadā atkārtoti esmu nosūtījis vēstuli Ieslodzījuma vietu pārvaldei un Tieslietu ministrijai, ar lūgumu nopietni pievērsties šī jautājuma risināšanai. Ieslodzījuma vietu pārvalde atbildē ir uzsvērusi, ka ieslodzīto izvietošana mazvietīgās kamerās un pastāvīga uzraudzība ir galvenie faktori, lai nepieļautu ieslodzīto vardarbību. Kā risinājumu Ieslodzījuma vietu pārvalde redz no cilvēktiesību un drošības viedokļa atbilstošu ieslodzījuma vietu izbūvi. Vienlaikus joprojām tiek norādīts uz uzraudzības personāla trūkumu.

- **Tiesības uz taisnīgu tiesu**

Vairāku gadu garumā esmu norādījis Saeimai, valdībai un tiesu varas institūcijām uz virkni problēmu, kas konstatētas saistībā ar tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu. Kā viena no aktuālākajām problēmām, kura vēl ar vien nav atrisināta, ir lietu izskatīšana saprātīgos termiņos. Vissatraucošākie gadījumi ir tad, kad ilgie tiesāšanās termiņi ir arī saistīti

ar personas brīvības atņemšanu. Vairākās pārbaudes lietās esmu konstatējis, ka personām, kurām kriminālprocesā piemērots apcietinājums un kuras pārsūdzējušas pirmās instances tiesas spriedumu, apelācijas tiesvedība ilgst gadiem un dažkārt apcietinājumā pavadītais laiks tuvojas pirmās tiesas instances spriedumā piespriestajam brīvības atņemšanas gala termiņam.

- **Mazākumtautību tiesības uz izglītību**

Mazākumtautību tiesības uz izglītību ir viens no Latvijas mazākumtautību politikas sasniegumiem. 22% no visām izglītības iestādēm īsteno mazākumtautību izglītības programmas, kuras ietvaros izglītības process notiek bilingvāli – latviešu un kādā no septiņu mazākumtautību valodām. Šobrīd valsts nodrošina mazākumtautību izglītības programmas - poļu, ukraiņu, baltkrievu, ebreju, krievu, lietuviešu un igauņu – valodās. Esmu gandarīts par Izglītības un zinātnes ministres publiski pausto gatavību arī turpmāk nodrošināt bilingvālās izglītības programmas un mazākumtautību skolēnu iespējas apgūtu savu dzimto valodu, kultūru un vēsturi.

Vienlaikus vēlos vērst Komitejas locekļu uzmanību, ka atsevišķās valsts skolās, vairāk nekā divdesmit gadus pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, mazākumtautību skolēniem netiek nodrošinātas pienācīgas zināšanas, lai spētu brīvi sazināties valsts valodā, un atsevišķi pedagogi nav spējīgi komunicēt valsts valodā. Šāds secinājums man ir radies 2013. gada nogalē apmeklējot 49 valsts skolas, kurās tiek īstenotas mazākumtautību izglītības programmas, un aptaujājot 3272 skolēnus. Šāda valsts politika ir pretrunā ar EDSO Hāgas rekomendācijām par mazākumtautību tiesībām uz izglītību, kurās norādīts, ka: „Vidusskolās mācību priekšmetiem, kas tiek pasniegti valsts valodā, ir jātiek

pakāpeniski palielinātiem.”⁴. Nepietiekamas valsts valodas zināšanas rada šķēršļus mazākumtautību skolēniem iegūt augstāko izglītību un izvēlēties savām interesēm atbilstošu profesiju. Valodas barjera turpina veidot sašķeltu sabiedrību un traucē šiem jauniešiem iekļauties Latvijas sabiedrībā. Tādēļ es uzskatu, ka valdībai ir jānodrošina ne tikai likumā, bet arī praksē iespējas visiem mazākumtautību skolēniem apgūt valsts valodu nepieciešamajā līmenī, vienlaikus saglabājot tiesības apgūt dzimto valodu un kultūru.

Dziļu neizpratni un nosodījumu manī rada atsevišķu organizāciju protesti pret jebkādam valdības iniciatīvām stiptināt valsts valodas apmācību mazākumtautību skolās un pat radikāli aicinājumi mazākumtautību pārstāvjiem sekot Ukrainas scenārijam. Šādu iniciatīvu mērķis ir nevis aizsargāt mazākumtautībām piederīgo bērnu intereses, jo bērnu tiesības apgūt dzimto valodu un kultūru nav un nedrīkst tikt apšaubītas, bet to patiesais nolūks ir gūt politisko atbalstu šķeļot un radikalizējot sabiedrību.

Paldies par uzmanību!

---

⁴ Hāgas rekomendācijas par mazākumtautību tiesībām uz izglītību OSCE HCNM, 1996, 13.punkts.
<http://www.osce.org/hcnm/32180?download=true>